

Управління культури, національностей та релігій
Миколаївської облдержадміністрації
Обласна бібліотека для дітей ім. В. О. Лягіна

*До 70-річчя визволення Миколаївщини
від нацистських окупантів*

**Пам'ятаємо,
славимо,
вшановуємо**

Бібліографічна хроніка

Миколаїв
2014

Юні друзі !

4 квітня 2014 року наша область святкуватиме 70-річчя визволення Миколаївщини від нацистських окупантів. До цієї дати Обласна бібліотека для дітей ім. В. О. Лягіна підготувала бібліографічний покажчик **«Пам'ятаємо, славимо, вшановуємо»**.

32 місяці – з 1 серпня 1941 року по 31 березня 1944 року йшла на території Миколаївщини Німецько-радянська війна. Лилася кров, нищилися матеріальні і культурні цінності, духовні надбання народу. На бій ішли мобілізовані і добровольці, чоловіки і жінки, робітники і селяни, комуністи і безпартійні, атеїсти і віруючі, люди різних поколінь, національностей, професій.

У справу розгрому ненависного ворога внесли свій вклад і жителі Миколаївщини. Понад 79 тисяч жителів області загинули на фронтах війни. 106 наших земляків удостоєні звання Героя Радянського Союзу, з них 36 – посмертно. За мужність і героїзм у боротьбі з німецько-румунськими окупантами на території Миколаївщини звання Героя Радянського Союзу посмертно були удостоєні 4 підпільники: В. О. Лягін, П. К. Гречаний, В. С. Моргуненко, Д. Г. Дяченко. 1091 підпільник і партизан області нагороджені орденами і медалями.

Не слід забувати про те, що за роки окупації на території області нацистські окупанти убили і замучили понад 105 тисяч мирних громадян, з них 74660 мирних жителів області, серед яких діти, старики, жінки, громадяни єврейської національності, понад 30 тисяч – військовополонені. 25 тисяч чоловік насильно вивезено до Німеччини. Спалено сотні населених пунктів, зруйновано багато заводів, підприємств, житлових будинків, історичних пам'ятників.

Події тих грізних днів ніколи не згаснуть в пам'яті народній. Про них нагадуватимуть меморіальні дошки, пам'ятники, вулиці, названі іменами героїв, обеліски і кургани слави.

Минає 70 років з часу звільнення Миколаївщини від нацистських окупантів. За цей час піднялося ціле покоління, для якого війна – сторінка історії. Все більше стає людей, які її не пам'ятають. І як же потрібно, як важливо, щоб усі знали, чим виявилася для світу битва з нацизмом, яких зусиль, мужності і жертв коштувала вона нашому народу. Це священний обов'язок перед тими, кого вже немає серед нас і перед тими, чий життєвий шлях лише починається.

Бібліографічний покажчик «Пам'ятаємо, славимо, вшановуємо» складається з таких розділів:

- Початок німецько-радянської війни
- Нацистський окупаційний режим на території Миколаївщини
 - Голокост проти єврейського населення
 - «Шталаг-364» – концтабір смерті
 - Насильницьке вивезення мирного населення Миколаївщини на примусові роботи
- Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині
 - Підпільна організація «Миколаївський центр»
 - Діти-герої Другої світової війни
 - Підпільна молодіжна організація «Партизанська іскра»
- Визволення Миколаївщини від нацистської окупації
 - Легендарний десант під командуванням ст. лейтенанта К.Ф.Ольшанського

У межах розділу матеріали розташовані в алфавіті авторів або назв.

Видання розраховане на всіх, хто цікавиться історією нашого краю.

Зі святом, з 70-річчям визволення Миколаївщини від німецько-фашистських загарбників, наші дорогі читачі!

Початок німецько-радянської війни

Миколаїв, 1941 рік

22 червня 1941 року нацистська Німеччина віроломно напала на Радянський Союз. Почалася німецько-радянська війна. За перші місяці війни 70464 мешканці області (з них – 18884 жінки) записалися добровольцями на фронт.

Обставини військового часу вимагали негайної перебудови роботи промисловості, транспорту, сільського господарства. Вже з перших днів війни Миколаївські заводи і інші підприємства області були переведені на випуск озброєння, боєприпасів, ремонт військової техніки – для потреб фронту. Швидкими темпами освоювалося виробництво протитанкових мін, артилерійських снарядів, авіабомб, детонаторів. Робітники оголошували себе мобілізованими і добровільно працювали в цехах по півтори – дві зміни. Першою задачею для суднобудівників стала інтенсивна робота з метою найшвидшого закінчення і здачі кораблів, що знаходилися на плаву і мали великий відсоток технічної готовності.

Складні задачі стояли перед працівниками сільського господарства області. Багато механізаторів пішли в Червону Армію, на їх місце прийшли жінки. На збиранні врожаю працювали всі жителі сіл, а також населення міст. За рішенням обкому партії, в місті створювалися винищувальні батальйони і загони народного ополчення. Вони цілодобово охороняли промислові підприємства, поля з іще незібраним хлібом, лікарні, водонапірні башти, колодязі, чергували біля телефонів у всіх організаціях.

А тим часом фронт наближався до Миколаєва. 18 липня поступив наказ про повну евакуацію обладнання суднобудівельних заводів разом з кваліфікованими працівниками вглиб СРСР. Вивезти все цінне залізницею не вдалося, частину обладнання і останніх фахівців довелося вивозити морем, у тому числі на недобудованих кораблях.

В кінці липня 1941 року на території Миколаївської області розгорнулися бої. Вже був узятий Первомайськ, оточена Одеса... 5 серпня над Миколаєвом з'явилися нацистські бомбардувальники. На суднобудівельні заводи, електростанції, вокзал, порт були скинуті бомби, запалали пожежі. 6 серпня німці зробили масовий наступ на всьому лівому фланзі Південного фронту.

16 серпня гітлерівські війська захопили Миколаїв, а незабаром та ж доля спіткала всю область.

Література

Богомолів, Н. Ф. Гроза над Прибужьем : [худож.-докум. книга] / Н.Ф. Богомолів. - Одеса : "Маяк", 1995. - 528 с.

В художественно-документальной книге на основе широкого круга исторических материалов рассказывается о событиях Великой Отечественной войны на Николаевщине: героической обороне летом 1941-го, сопротивлении населения фашистскому оккупационному режиму и освобождении области от захватчиков весной 1944 года.

Богомолів, Н. Ф. Зенитчики : боевой путь 122-го зенитно-артиллерийского полка ПВО Черноморского флота : [истор.-докум. изд.] / Н. Ф. Богомолів. - Николаев : Возможности Киммерии, 2000. - 300 с. : ил.

Книга посвящена памяти отважных артиллеристов-зенитчиков, мужественно защищавших небо и землю Николаевщины от нашествия немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 годов.

Горбуров, Є. Г. У полум'ї Великої Вітчизняної війни / Є.Г. Горбуров // Миколаївщина : літопис історичних подій / О. М. Гаркуша, Є.Г.Горбуров, Ю. І. Гузента та ін. ; під заг. ред. М. М. Шитюка. - Херсон : ОЛДІ-плюс, 2002. - С. 380-415 : ілюстр. - 65-річчю утворення Миколаївської області присвячується.

Горбуров, Є. Г. У полум'ї Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 роки) / Є. Г. Горбуров, О. О. Захарченко, І. Т. Кіщак, А. І. Погорєлов // Миколаївщина в новітній історії : навчальний посібник. - Миколаїв, 2007.- С. 104 -146.

Горбуров, Е. Г. Слава и память (к 65-летию Победы в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг.). Современный взгляд и анализ / Е.Г.Горбуров, К. Е. Горбуров // Горбуров, Е. Г. Истории для истории: Очерки о Николаевской земле и ее людях / Е. Г. Горбуров, К.Е.Горбуров.- Николаев : Издательство ПО "Шамрай", 2011. - С. 52-65 : ил.

Зарево над Бугом : сборник докум. и худож. произведений о событиях Великой Отечественной войны на территории Николаевской области / сост. П. М. Выборный. - Одесса : Маяк, 1974. - 200 с.

Книга посвящена тем, кто своими подвигами вписал яркую страницу в историю Николаевщины. В ней собраны документальные и художественные произведения, запечатлевшие героические эпизоды боевой биографии края от первых дней защиты до освобождения его в апреле 1944 года.

Кондратенко, Г. Ф. Мы из сорок первого : [истор.-докум. изд.] / Г.Ф.Кондратенко. - Одесса : Маяк, 1986. - 160 с. : ил.

В книге воспоминаний ветеран 47-й танковой дивизии рассказывает о том, как с первых сражений с фашистскими захватчиками советские воины, проявляя мужество и отвагу, совершенствовали боевое мастерство, давали противнику разящий отпор.

Котко, В. Ф. Они сражались на Николаевщине : боевой путь дивизий, защищавших и освобождавших Николаевскую область в 1941, 1944 годах / В. Ф. Котко, П. Д. Мушинский. - Николаев : РИП «Рионика», 1995. - 110 с. : ил.

Краткие справки данного сборника рассказывают о соединениях, сражавшихся на территории Николаевской области. О том, где создавались, где и как они сражались ранее, откуда пришли на Николаевщину, какие населенные пункты области защищали и освобождали и как сложилась их боевая судьба.

Кузьев, В. А. Героизм и трагедия на юге Прибужья (август 1941, март 1944) : [истор.-докум. изд.] / В. А. Кузьев. - Николаев : Илион, 2009. - 252 с. : ил.

Эта книга – напоминание о героических ратных подвигах на Николаевщине в годы Великой Отечественной войны: о героической обороне летом 1941-го и освобождении весной 1944 года.

Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. :

О. М. Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - 503 с.

На основі архівних документів авторський колектив намагався об'єктивно з позицій історичної правди комплексно показати становище Миколаївщини в роки Великої Вітчизняної війни.

Николаевская область в начале Великой Отечественной войны (июнь – август 1941 г.) : [I раздел] // Николаевщина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. : документы и материалы - Одесса : Маяк, 1964. - С. 13-77.

Первый раздел сборника содержит постановления, выдержки из постановлений об организации местной обороны, о проведении митингов трудящихся в связи с вероломным нападением фашистской Германии на Советский Союз.

Передерий, П. И. В боях под Очаковом : [истор.-докум. изд.] / П.И.Передерий. - Одесса : Маяк, 1989. - 191 с. : ил.

Автор книги, бывший боец Очаковского истребительного батальона, основываясь на своих воспоминаниях, на большом и интересном документальном материале, рассказывает об одной из малоизвестных страниц летописи Великой Отечественной войны – героической обороне Очакова, Кинбурнской косы и острова Тендра летом – осенью 1941 года, о стойкости и мужестве советских воинов.

Пономаренко, Н. В. Солдаты 41-го. Кто и как защищал Николаев : [науч.-истор. изд.] / Н. В. Пономаренко. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. - 92 с. : ил.

Книга посвящена защитникам г. Николаева в августе 1941 года, морякам и солдатам Николаевской военно-морской базы, Дунайской военной флотилии и других подразделений. Отдельный раздел посвящен судьбам защитников, погибшим и выжившим в бою с фашистскими оккупантами.

* * *

Белов, И. Грейговский прорыв : о судьбе Южного фронта в августе 1941 года / И. Белов, Ю. Шепетов // Южная правда. - 2006. - №86(3 авг.) .- С. 4.

Быченков, И. Пограничники в боях за Родину / И. Быченков // Южная правда. - 2012. - №89(14 авг.). - С. 3 : фот.

Автор статьи, изучив историю пограничных частей и подразделений, в разное время дислоцированных на Николаевщине, рассказывает о продвижении пограничников в первые месяцы войны.

Желдоровский, Ж. 16 августа / Ж. Желдоровский // Вечерний Николаев. - 2013. - N 91(15 авг.). - С. 4.

16 августа. Именно в этот день открылась целая эпоха испытаний, через которые прошел наш город. 16 августа 1941 года передовые отряды германского вермахта вступили в Николаев.

Кузьев, В. Новоодесский оборонительный рубеж : огненное лето 1941-го / В. Кузьев // Южная правда. - 2011. - №84(6 авг.). - С. 3.

Кузьев, В. Переправа у Трихат : [август 1941 года]/ В. Кузьев // Южная правда. - 2011. - №66(21 июня). - С. 2.

Машкин, Н. Эхо далекой войны : [бой за село Христофоровку Баштанского района в августе 1941 года] / Н. Машкин // Рідне Прибужжя.- 2010. - №48(6 трав.). - С. 2.

Христова, Н. Переправа, переправа... берег левый, берег правый / Н.Христова // Вечерний Николаев. - 2010. - №62(3 июня). - С. 5.

Освящение поклонного креста на берегу Южного Буга в Трихатах, в память о погибших на переправе Трихаты-Пески в 1941 году.

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/91-pubnashkayvov.html>

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/196-opjune22.html>

<http://niklife.com.ua/focus/9691>

<http://memory.dag.com.ua/browse.php?2>

<http://memory.dag.com.ua/browse.php?1270>

Нацистський окупаційний режим на території Миколаївщини

З першого дня свого вторгнення на територію області нацистські окупанти бандити і їх прибічники поставили за мету знищити місцеве населення. Протягом двох років і семи місяців вони виконували цей жахливий план. Територія Миколаївщини була поділена між Німеччиною та Румунією. З перших днів окупації нацистські окупанти почали упроваджувати так званий «новий порядок». Щоб примусити підкоритися народ, вони почали наводити на місто страх. На вулицях щодня з'являлися накази і розпорядження, якими нацисти регламентували життя місцевого населення, закінчувалися словами: «за неслухняність – смертна страта». Смерть – за допомогу військовополоненим партизанам, за укриття зброї, по звинуваченню в диверсіях, саботажі, недотриманні комендантської години, за неявку на біржу праці, за користування електроенергією, за якнайменший опір нацистським властям і інших гріхах. Шибениця, автомат, нагайка – ось ті засоби, які німці застосовували для здійснення «нового порядку». Рікою лилися сльози і стогін людей, що потрапили в руки німців. Кожен день для них міг виявитися останнім.

Література

Губенко, Ю. І. Миколаїв у роки німецької окупації (16.08.1941 – 28.03.1944 р.р. / Ю. І. Гузенко // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю.О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 115-137 : ілюстр.

На основі архівних документів автор намагався об'єктивно з позицій історичної правди показати німецько-фашистський окупаційний режим на території Миколаєва.

Захарченко, О. О. Аграрна політика окупантів на території Миколаївщини (серпень 1941 - березень 1944 р.р.) / О. О. Захарченко // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О.М.Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 172-206 : ілюстр.

Захарченко, О. О. Німецько-румунський окупаційний режим на території Миколаївщини / О. О. Захарченко // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю.О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 138-171 : ілюстр.

Німецько-румунський окупаційний режим став найстрашнішою сторінкою історії Миколаївщини. Використана велика кількість архівних документів, що дозволило авторові наповнити дослідження цікавими фактами, статистичним матеріалом.

Каткова, З. Дорогами бессмертия : очерк / З. Каткова, И. Лебедева, И. Климович. - Одесса : Маяк, 1978. - 126 с.

Очерк написан на основе архивных документов и воспоминаний участников подпольной и партизанской борьбы в период фашистской оккупации Николаевщины. В нем раскрываются героические страницы деятельности советских патриотов, рассказывается о подпольных организациях, партизанских отрядах, диверсионно-разведывательных группах, сражавшихся с ненавистным врагом на территории области.

Кіщак, І. Т. Сільське господарство Миколаївщини в 1940 - 1944 роках / І. Т. Кіщак // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М.М.Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 207 - 214 : ілюстр.

Крикалова, И. В. Война глазами детей: (из контрольных работ николаевских школьников «Что я пережил в период немецко-фашистской

оккупации г. Николаева») / И. В. Крикалова // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. VI Миколаївська обласна краєзнавча конференція - Миколаїв, 2006. - С. 36-40.

Немятый, В. Н. Дела бессмертные : (из истории борьбы трудящихся Николаевской области против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1944 гг.) / В. Н. Немятый. - Одесса : Маяк, 1967. - 52 с.

Нем'ятий, В. М. Вірність : (з історії боротьби трудящих Миколаївської області проти фашистських загарбників в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1944 рр.) / В. М. Нем'ятий. - Одеса : Маяк, 1973.- 204 с.

Нарис розповідає про початок Великої Вітчизняної війни, німецько-фашистський окупаційний режим на території області, підпільно-партизанський рух на Миколаївщині.

Оккупация Николаевской области и борьба подпольных организаций и партизанских отрядов за ее освобождение от немецко-фашистских захватчиков (август 1941 г. – март 1944 г.) : [II раздел] // Николаевщина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. : документы и материалы - Одесса : Маяк, 1964. - С. 79-207.

Второй раздел книги содержит документы и материалы двух воюющих сторон – немецкой и советской. Это акты о зверствах немецко-фашистских оккупантов над мирным населением области: объявления, приказы, распоряжения, сообщения местной оккупационной власти; постановления, справки, информационные сообщения, открытки Николаевского антифашистского подполья, партизанского движения в районах области.

Ташлай, Л. Б. Війна і діти: (розкриття складної теми війни для середньої школи через призму дитячої пам'яті) / Л. Б. Ташлай // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. VII Миколаївська обласна краєзнавча конференція - Миколаїв, 2008. - С. 288-293.

Чунихин, В. А. Лицом к лицу с СД : [худож.-докум. книга] / В.А.Чунихин. - Одесса : Маяк, 1987. - 208 с.

Книга документальных очерков посвящена героической деятельности подпольщиков Николаевщины в годы Великой Отечественной войны. Автор рисует образы советских патриотов, воссоздает ранее малоизвестные эпизоды народной войны в тылу врага.

Чунихин, В. А. Невидимой армии добровольцы / В. А. Чунихин. - Николаев, 2004. - 152 с. : ил. - 60-летию освобождения Украины от немецко-фашистских захватчиков, 60-летию Победы в Великой Отечественной войне посвящается.

В книгу вошли новеллы и рассказы о всенародной борьбе с немецко-фашистскими захватчиками в тылу врага на Николаевщине. Лихолетье оккупации, борьбу с фашистами автор подробно описал на основании документов секретных спецслужб, архивов Николаева и Киева, свидетельства участников областного «подпольного фронта», которые в течение многих лет он изучал.

* * *

Гаврилов, С. В немецком колхозе : [сельское хозяйство Николаевщины в период оккупации] / С. Гаврилов // Наш город. - 2012. - №34(15 авг.). - С. 8-9. : фот. ; Южная правда. - 2013. - N 86(8 авг.). - С. 3 : фот.

Гаврилов, С. "Мэр" оккупированного Николаева : [первый бургомистр Николаева Орест Сидорович Масикевич] / С. Гаврилов // Наш город. - 2009. - №43(28 окт.). - С. 8-9. ; Вечерний Николаев. - 2012. - №69(21 июня). - С. 6. : портр.

Гаврилов, С. Оккупация : "Тактильные" истории о войне / С.Гаврилов // Наш город. - 2010. - №18(5 мая). - С. 8-9.

Это "тактильные" (осязательные) истории бытовой жизни, которые происходили с конкретными людьми в Николаеве в период немецкой оккупации.

Гаврилов, С. Пресса времен оккупации / С. Гаврилов // Вечерний Николаев. - 2011. - №68(23 июня). - 4.

Журналист Орест Горобец (псевдоним Тарас Окунь) в оккупационном Николаеве.

Гаврилов, С. Психология подневольной жизни : [оккупация Николаева] / С. Гаврилов // Вечерний Николаев. - 2011. - №59(31 мая). - С. 3.

Гаврилов, С. Ровно семьдесят лет назад... : [период оккупации Николаева] / С. Гаврилов // Южная правда. - 2011. - №87(16 авг.). - С.3. - (Отечественной войне посвящается)

Желдоровский, Ж. Оккупация : негероические воспоминания о героическом прошлом / Ж. Желдоровский // Вечерний Николаев. - 2008. - №92(16 авг.). - С. 3.

Макарчук, С. В паутине Абвера : (немецкая военная разведка и контрразведка на Николаевщине. 1941-1944 гг.) / С. Макарчук // Южная правда. - 2013. - N 22(26 февр.). - С. 3. - (История)

Предлагаемая статья подготовлена по материалам архивных документов советских спецслужб и приоткрывает малоизвестные страницы истории Великой Отечественной войны.

Николаев, И. Свои среди чужих, чужие среди своих : немецкое население Николаевщины в условиях нацистской оккупации / И.Николаев// Южная правда. - 2010. - №66(22 июня) . - С. 3.

Односумов, Е. За то, что говорили на идиш : зверства оккупантов на Николаевщине не знали границ: уничтожены более 105 тысяч мирных жителей и военнопленных / Е. Односумов // Николаевские новости. - 2012. - №5(11 янв.) . - С. 7.

Односумов, Е. Страшные годы оккупации / Е. Односумов // Рідне Прибужжя. - 2010. - №89(17 авг.) . - С. 2.

В статье опубликованы малоизвестные факты тех времен.

Пономаренко, М. Ночь кончается с рассветом : [немецко-фашистский оккупационный режим в Николаеве] / М. Пономаренко // Наш город. - 2009. - №22(3 июня). - С. 8-9. ; Южная правда. - 2009. - №65(20 июня). - С. 3.

Серединский, А. Немецко-фашистский оккупационный режим на территории Николаевщины / А. Серединский // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Миколаївська обласна краєзнавча конференція - Миколаїв, 2004. - С. 108-110.

Ташлай, Л. Фашистський окупаційний режим на території Миколаївської області. Серпень 1941 р. – березень 1944 р./ Л. Ташлай // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. III Миколаївська обласна краєзнавча конференція. - Миколаїв, 2000. - С. 130-135.

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/91-pubnashkayvov.html>

<http://niklife.com.ua/focus/9691>

Голокост проти єврейського населення

З перших днів окупації німці відразу взялися за рішення «єврейського питання»: всіх євреїв було зареєстровано і вже в кінці серпня в Миколаєві було розстріляно 227 євреїв.

16 вересня 1941 року всім євреям було наказано зібратися з речами в районі старого єврейського кладовища (тепер на цьому місці зоопарк). Населення міста з плачем проводжало натовп євреїв, які йшли на кладовище. Тут окупанти зібрали і вивезли на розстріл понад 10 тисяч євреїв, а в червні 1942 року на цьому місці розстріляли представників цієї національності, які ще залишалися в нашому місті. В пам'ять про ці події, на розі Херсонського шосе і Богоявленського проспекту, біля старого єврейського кладовища, встановлено пам'ятний знак жертвам Голокосту.

Всього в Миколаївській області розстріли єврейського населення відбувалися в 24 районах. Встановлено 31 місце масових поховань жертв Голокоста. Але найтрагічніші події відбулися в таборі смерті поблизу села Богданівки Доманівського району. За даними Надзвичайної Державної комісії по розслідуванню звірств окупантів тут було знищено 54 тисячі мирних громадян єврейської національності протягом грудня 1941 – січня 1942 років. На території Миколаївської області були розстріляні тисячі євреїв, що проживали в сусідніх з Миколаївською областями: Одеській, Вінницькій, Кіровоградській областях, а також у Молдові. За роки війни, за приблизними підрахунками, в Миколаївській області було знищено 200 тисяч євреїв.

Література

Багмет, М. О. Голокост : винищення єврейського населення в період німецько-румунської окупації / М. О. Багмет, М. Є. Козирева, В. В. Щукін // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 243-261 : ілюстр.

Стаття наповнена документами і матеріалами страшеного нацистського геноциду на території Миколаївської області про розстріли мирного населення Миколаєва, наводяться цифри розстрілів мирного населення по районах області, факти звірячих катувань в концтаборах і єврейських гетто.

Місця масових розстрілів і поховань представників національних меншин під час Великої Вітчизняної війни в Миколаївській області : довідкові матеріали / Миколаїв. облдержадміністрація, відділ у справах національностей облдержадміністрації, Миколаїв. т-во єврейської культури ; ред. рада : В. О. Чебатарьов та ін. - 2-ге вид., доп. - Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2012. - 32 с. : фот.

Сугацька, Н. В. Трагічні події на Миколаївщині (1941-1944 рр.) : [істор.-докум. вид.] / Н. В. Сугацька. - Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2010. - 44 с. : ілюстр.

Книга розкриває трагічну долю єврейського населення Миколаївщини, військовополонених та остарбайтерів в роки німецько-румунської окупації.

* * *

Валентинов, А. "Королівство смерти" на берегах Южного Буга : [лагерь смерти в селі Богданівка Доманівського району] / А. Валентинов // Наш город. - 2010. - №25(23 юня). - С. 8-9.

Дачевская, Л. Старших убивали, детей сжигали живьём : [Богдановский холокост] / Л. Дачевская // 20 хвилин. - 2008. - №36(18 сент.) . - С. 61.

Ивашко, Е. Трагедия Богдановки : "Там не камыш шумит, там души детей разговаривают" : [Богдановский лагерь смерти] / Е. Ивашко // Южная правда. - 2008. - №30(15 марта). - С. 3.

Климова, Л. Жестокие уроки Холокоста / Л. Климова // Рідне Прибужжя. - 2008. - №10(29 січ.) . - С. 3.

Чичкалюк, Т. Еврейская трагедия Богдановки : чтобы сдержать потоки крови, струившейся по склонам оврагов в Южный Буг после расстрелов, немцы приказали насыпать двухметровый земляной вал / Т.Чичкалюк // Николаевские новости. - 2013. - N 32(13 марта). - С. 3.

Чичкалюк, Т. Трагедия Богдановки / Т. Чичкалюк // Южная правда. - 2014. - N 8(23 янв.). - С. 1,2 : фот.

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/144-onlinegolokost.html>

<http://gorodrebe.io.ua/s104788/holokost>

<http://geographic.eajc.org/page16/news27280.html>

«Шталаг-364» – концтабір смерті

У селищі Темвод на околиці Миколаєва в період окупації діяв табір для радянських військовополонених «Шталаг-364», в якому були і мирні жителі. За даними німецьких фондів, він існував з квітня 1942 року до листопаду 1943 року. Його першими в'язнями стали окремі бійці і командири 18-ої і 9-ої армій Південного фронту, які потрапили в полон в районі селища Грейгово в серпні 1941 року.

«Шталаг-364» був у числі найбільших регіональних таборів на Півдні України. Він мав філіали, зокрема, в Первомайську, Вознесенську, Новій Одесі, Себіно, на суднобудівних заводах імені Андре Марті, 61 Комунара, потім – у Херсоні і Одесі. Комплекс споруд цього табору складався з 26-ти двоповерхових бараків з розрахунку на сімдесят тисяч полонених, яких після певної фільтрації, розділяли на чотири умовні зони за національним принципом. Більшість з них складали росіяни і українці.

В кожному з таких бараків містилося до сорока чоловік, у яких не було ані найменшого шансу на втечу: всі вони були оточені двома рядами колючого дроту, десятьма

**Центральні ворота
концтабору «Шталаг-364»**

сторожовими баштами з кулеметними розрахунками і прожекторами, багатометровим кам'яним парканом. Спали в'язні, як правило, на цементній підлозі. Скла у вікнах не було. Всіх полонених, закутих в кандали, годували, як правило, з корит для худоби баландою з лушпинням, в яке рідко додавали листя соняшнику чи тирсу. В цьому таборі не було навіть трави: її поїли до самих корінців.

Страшним нагадуванням про «фабрику смерті» на Темводі сьогодні залишається фрагмент кам'яних воріт, через які радянським військовополоненим так і не судилося вийти та невеликий пам'ятний камінь з написом: «В братской могиле покоятся останки более 30 тысяч советских военнопленных и мирных граждан, замученных гитлеровцами в

концентрационном лагере поселка Темвод».

Література

Горбуров, Е. Г. Фабрика смерти на николаевской земле. Сентябрь 1941 – март 1944 гг. / Е. Г. Горбуров, К. Е. Горбуров // Горбуров, Е. Г. Истории для истории: Очерки о Николаевской земле и ее людях / Е.Г.Горбуров, К. Е. Горбуров. - Николаев : Издательство ПО "Шамрай", 2011. - С. 52-65 : ил.

Музейний урок «Іспит на мужність» : (участь радянських військовополонених у русі опору) : науково-методична розробка музейного уроку / М. Ф. Димитров, Л. Б. Ташлай, Л. В. Редька ; фото : М.Л. Степанова, О. О. Кремко, Д. В. Ласкін. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2008. - 8 с. : фот. - У надзаг. : Управління культури Миколаїв. облдержадміністрації, Миколаїв. обл. краєзнавчий музей.

Мета уроку: познайомити учнів із трагедією радянських військовополонених під час Другої світової війни. Вони стали заручниками протистояння двох тоталітарних режимів. Вони пам'ятали – полон їм ніхто не пробачить. Така трагічна доля спіткала і багатьох в'язнів «Шталаг-364». Їх відправляли до ГУЛАГу. У виданні представлено документальні та історичні видання, архівні документи та фотоілюстрації.

Ташлай, Л. Б. За колючей проволокой: «Шталаг-364» - лагерь смерти/ Л. Б. Ташлай, Т. И. Даниленко. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2011.- 144 с. : ил.

Авторам этой книги не пришлось ничего выдумывать, они просто попытались обобщить имеющийся архивный материал о жертвах войны – узниках лагеря «Шталаг-364», находившегося в годы войны на

территории нашего города. Особую ценность представляют воспоминания участников тех событий – военнопленных лагеря на Темводе. Используются также фотодокументы и кадры сохранившейся кинохроники оккупации Николаева, которые многие читатели увидят впервые.

* * *

Горбуров, Е. Люди погибали не сами по себе. Фабрика смерти на николаевской земле: (сентябрь 1941-март 1944 гг.) / Е. Горбуров // Имена.- 2009. - №4 . - С. 32-35.

Горбуров, Е. Филиал ада на николаевской земле : сентябрь 1941-март 1944 гг. : [лагерь для советских военнопленных «Шталаг-364»] / Е. Горбуров // Рідне Прибужжя. - 2009. - №74(11 липня) . - С. 2.

Животовська, В. Там вижити - означало перемогти / В. Животовська // Рідне Прибужжя. - 2011. - №39(9 квіт.). - С. 3. - (11 квітня - Міжнародний день визволення в'язнів фашистських таборів)

Куланова, А. Стена плача : [митинг на месте концлагеря "Шталаг-364" в поселке Темвод] / А. Куланова // Южная правда. - 2012. - №52(15 мая). - С. 3 : фот.

Москаленская, Я. Темное прошлое Темвода: просветлится ли? // Наш город. – 2006. - №17 (23 марта). – С. 15.

Односумов, Е. Тайна лагеря "Шталаг-364" / Е. Односумов // Николаевские новости. - 2006. - №80(5 июля) . - С. 8.

Юрченко, А. Испытание мужеством : [концлагерь "Шталаг-364"] / А. Юрченко // Южная правда. - 2006. - №119(21 окт.) . - С. 3.

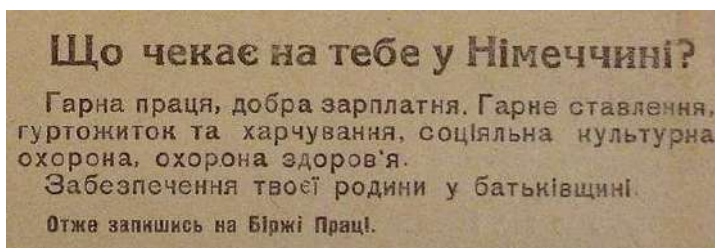
Web-ресурси

<http://nikvesti.com/articles/31117>

Насильницьке вивезення мирного населення

Миколаївщини на примусові роботи

Однією зі складових частин окупаційного режиму нацистських загарбників було насильницьке вивезення мирного населення Миколаївщини на примусові роботи до країн Західної Європи, окупованих Німеччиною. В основному вивозили юнаків та дівчат 1926-1927 року народження. Спочатку це рекламувалося чи не як благодіяння. Так, в газеті «Українська думка», що виходила в Миколаєві, у № 74 від 16 вересня 1942 року з'явилося звернення «Що чекає на тебе у Німеччині?»: «Гарна праця і добра зарплатня. Гарне ставлення, гуртожиток і харчування, соціальна, культурна

охорона, охорона здоров'я. Забезпечення твоєї родини на батьківщині. Отже, запишись на Біржі Праці». У випусках газети за 1942-1943 роки публікувались статті з фотографіями житлових приміщень, їдалень для українських робітників, їхні листи з описанням чудових умов праці та життя у Німеччині.

Проте, на цю дешевину мало хто «кльонув». І тоді німці скинули з себе маски добродійників. Робочу силу до Німеччини стали поставляти примусово, людей гнали, немов худобу. За відмову їхати до Німеччини мирне населення підлягало тюремному заключенню, а то і розстрілу.

Працювали остарбайтери (так німці називали робітників зі сходу) на фабриках та заводах, залізничних станціях, кар'єрах, сільськогосподарських роботах. Водночас з тяжкою працею остарбайтери терпіли знущання від господарів, наглядачів, охорони. Всього було вивезено на примусові роботи до Німеччини 5000 мешканців Миколаєва, а по області – 45507 осіб.

Література

Жертвы нацизма свидетельствуют... : сборник воспоминаний / литер. ред. А. О. Кокошко. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. - 152 с. : ил.

Задача этого сборника воспоминаний – рассказать об ужасах войны, фашизма. Это воспоминания подростков военной поры, остарбайтеров, как называли их немцы.

Истерзанная юность : сборник воспоминаний. - Николаев : Издательство Ирины Гудым, 2005. - 111 с. : фот.

С территории Николаевщины тысячи людей было насильно угнано в Германию. Своими воспоминаниями делятся молодые люди, наши земляки, непосредственные участники тех событий.

Шитюк, М. М. Остарбайтери / М. М. Шитюк // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю.О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 335-354 : ілюстр.

У статі наведені факти примусового вивезення молоді на каторжні роботи в Німеччину з Миколаївської області. У документах називаються прізвища, військові звання і посади німецьких і румунських злочинців та катів нашого народу.

* * *

Ташлай, Л. Вони були остарбайтерами... : насильницький угін мирного населення Миколаївської області у німецьке рабство в роки Великої Вітчизняної війни / Л. Ташлай // Рідне Прибужжя. - 2011. - №39(9 квіт.) . - С. 3.

Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині

В умовах жорсткого окупаційного режиму росла хвиля опору: виникали підпільні організації, групи, партизанські загони. На території області розгорнулася підпільна і партизанська боротьба. Умови, в яких жителі Миколаївщини піднялися на боротьбу з окупантами, були тяжкими: на території області розташувалася велика кількість військових

Мапа Миколаївської області із зазначенням підпільних організацій, груп і партизанських загонів, які діяли під час тимчасової окупації області німецько-румунськими окупантами (1941-1944 рр.)

частин, штабів, аеродромів, баз. У Миколаєві був штаб спеціальних військових з'єднань, спеціальних частин СС, поліції. Незважаючи на ці умови, у Миколаєві та області були організовані і діяли партизанські загони, підпільні організації, підпільно-патріотичні групи. Більшість з них створювали військовослужбовці Червоної Армії, які опинилися в оточенні або, потрапивши в полон, змогли вирватися з нацистських таборів, а також місцеві активісти: комуністи, комсомольці, просто антинацистсько налаштовані громадяни.

Партизани і підпільники застосовували різноманітні форми боротьби: випускали листівки та відозви з закликами до боротьби з окупантами, проводилася диверсійна робота, масовий саботаж населенням області військових, економічних і політичних заходів окупантів. Важливе місце в діяльності підпільних організацій і груп посідали бойові операції по знищенню пального, продовольства, винищенню особового складу гітлерівських військ, а також здійснення диверсійних актів на транспорті, псування телеграфно-телефонного зв'язку, значна робота проводилася по звільненню з таборів військовополонених.

На території області діяло 110 підпільних організацій, партизанських загонів і диверсійно-розвідувальних груп. Серед них: підпільна організація «Миколаївський центр», «Центр», «Патріот Батьківщини», «Партизанська іскра», «Вознесенський центр», Баштанський і Казанківський партизанські загони і багато інших. Більше 25000 патріотів у складних і важких умовах підпілля вели жорстоку боротьбу з лютим ворогом. Багато хто з них нагороджений орденами і медалями, а чотирьом

– В. О. Лягіну, П. К. Гречаному, В.С. Моргуненку, Д. Г.Дяченко присвоєно звання Героя Радянського Союзу посмертно.

1091 підпільник і партизан області нагороджені орденами і медалями.

Література

Адреса «Центру» невідома : з історії Миколаївського і Херсонського підпілля. - Одеса : Маяк, 1967. - 48 с. : фот.

Це розповідь лише про окремі епізоди діяльності підпільних організацій. В основу її покладено документи і архівні матеріали, розповіді і спогади учасників підпілля, щоденник, який вів один із керівників «Центру» – Пилип Антонович Комков.

Горбуров, Е. Г. Герои не умирают. Борьба коммунистического подполья по срыву грабительских планов немецких и румынских оккупантов в годы Великой Отечественной войны на юге УССР [Текст] / Е. Г. Горбуров, К. Е. Горбуров, М. В. Криворог. - Николаев : Иллион, 2011. - 80 с. : ил.

Книга обобщает исследования проблемы организации движения сопротивления на юге Украины по срыву грабительских планов немецких и румынских захватчиков в годы Великой Отечественной войны. Содержит интересные данные о том, как подпольщики организовывали диверсии и саботаж, срывали планы оккупантов по вывозу в Германию и Румынию сырья, топлива, продовольствия.

Горбуров, Є. Г. Підпільний і партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни / Є. Г. Горбуров // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю.О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 64-92 : ілюстр.

Давиденко, Е. Баштанка. Три роки війни : Документальна повість / Е.Давиденко. - К., 1996. - 176 с.

Книга написана в гостросюжетній манері. В ній йдеться про дії Баштанського партизанського загону на окупованій території. Документальна повість була записана зі слів командира Баштанського підпілля, а згодом партизанського загону та інших очевидців і учасників тих подій.

Зайцев, Ю. О. Діяльність ОУН на території Миколаївщини / Ю.О.Зайцев // Миколаївщина : літопис історичних подій / О. М. Гаркуша, Є. Г. Горбуров, Ю. І. Гузента та ін. ; під заг. ред. М. М. Шитюка. - Херсон : ОЛДІ-плюс, 2002. - С. 416-426 : ілюстр. - 65-річчю утворення Миколаївської області присвячується

Зайцев, Ю. О. Націоналістичне підпілля на території Миколаївщини в 1941-1944 р.р. / Ю. О. Зайцев // Миколаївщина в роки Великої

Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю.О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 103-114 : ілюстр.

На основі архівних документів автор намагався побудувати цілісну картину такого явища в історії Миколаївщини, як ОУН 1942-1944 рр.

Заковоротний, Д. И. Непокоренные / Д. И. Заковоротний // Заковоротний Д. И. Ах, война, что ж ты, подлая, сделала! : исторический очерк о женщинах Николаевщины в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов / Д. И. Заковоротний. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2005. - С. 109-148. : ил.

Автор книги повествует о наших героических землячках, участницах подпольного партизанского движения, без страха и сомнения отдавших свою молодость и даже жизнь за свободу и независимость своей родной земли. Оккупационный режим на Николаевщине

Каткова, З. Дорогами бессмертия : очерк / З. Каткова, И. Лебедева, И. Климович. - Одесса : Маяк, 1978. - 126 с.

Очерк написан на основе архивных документов и воспоминаний участников подпольной и партизанской борьбы в период фашистской оккупации Николаевщины. В нем раскрываются героические страницы деятельности советских патриотов, рассказывается о подпольных организациях, партизанских отрядах, диверсионно-разведывательных группах, сражавшихся с ненавистным врагом на территории области.

Миколаїв у борні : [нариси]. - Одесса : Маяк, 1969. - 216 с.

В рисах журналістів і письменників, у спогадах фронтовиків змальовуються хвилюючі подробиці життя і боротьби героїв та учасників підпільного партизанського руху на Миколаївщині.

Музейний урок «Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині» : науково-методична розробка музейного уроку / М. Ф. Димитров, Л.Б.Ташлай, Л. В. Редька ; фото : М. Л. Степанова, О. О. Кремко, Д.В.Ласкін. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2009. - 8 с. : фот. - У надзаг. : Управління культури Миколаїв. облдержадміністрації, Миколаїв. обл. краєзнавчий музей

Мета уроку: познайомити учнів з історією підпільно-партизанського руху на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни, яка відтворюється в експозиції музею «Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни. 1941 - 1944 рр.». Музей знаходиться по вулиці Лягіна, 5, у меморіальному будинку, де протягом 1941-1943 років проживав Герой Радянського Союзу В. О. Лягін.

Чунихин, В. А. Лицом к лицу с СД : [худож.-докум. книга] / В.А.Чунихин. - Одесса : Маяк, 1987. - 208 с.

Книга документальных очерков посвящена героической деятельности подпольщиков Николаевщины в годы Великой Отечественной войны. Автор рисует образы советских патриотов, воссоздает ранее малоизвестные эпизоды народной войны в тылу врага.

Чунихин, В. А. Невидимой армии добровольцы : [худож.-докум. книга] / В. А. Чунихин. - Николаев, 2004. - 152 с. : ил. - 60-летию освобождения Украины от немецко-фашистских захватчиков, 60-летию Победы в Великой Отечественной войне посвящается.

В книгу вошли новеллы и рассказы о всенародной борьбе с немецко-фашистскими захватчиками в тылу врага на Николаевщине. Лихолетье оккупации, борьбу с фашистами автор подробно описал на основании документов секретных спецслужб, архивов Николаева и Киева, свидетельства участников областного «подпольного фронта», которые в течение многих лет он изучал.

Шитюк, М. М. Партизанський і підпільний рух на території Миколаївщини в 1941-1944 роках : : [истор.-докум. изд.] / М. М. Шитюк. - Миколаїв, 1996. - 71 с.

Автор намагається узагальнити фактичний матеріал про боротьбу партизанів і підпільників області проти німецько-фашистських загарбників, розкрити їх діяльність, форми і методи боротьби, характерні підпіллю Миколаївщини. Вперше зроблено спробу об'єднати картину підпільного і партизанського руху на території області в роки війни.

* * *

Веденеев, Д. Партизанско-подпольное движение как фактор Победы / Д. Веденеев // Вечерний Николаев. - 2011. - №107(24 сент.) . - С. 2.

В статье затрагивается один из проблемных, дискуссионных узлов истории партизанского движения – вопрос о соотношении народной воли к сопротивлению агрессорам и роли государства в организации партизанско-подпольной борьбы.

Друмов, В. Українське визвольне підпілля на Миколаївщині у 1941–1944 рр.: мовою документів/ В. Друмов, Ю. Зайцев // Тези першої обласної наукової краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». - Миколаїв, 1995. - С. 110-113.

Зайцев, Ю. Українська інтелігенція у антифашистському підпіллі ОУН на Миколаївщині у 1941 – 1944 рр. / Ю. Зайцев // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Миколаївська обласна краєзнавча конференція - Миколаїв, 2004. - С. 108-110.

Ташлай, Л. Антифашистское подполье Николаевщины / Л. Ташлай, В. Дорошенко, К. Хизиченко // Южная правда. - 2006. - №106(21 сент) . - С. 2.

Толочик, П. Василь Шевченко:"В Данилівці діяло антифашистське підпілля" / П. Толочик // Рідне Прибужжя. - 2007. - №6(16січня). - С. 2.

Про діяльність антифашистського підпілля у селі Данилівці Березанського району.

Тюрин, А. Партизанський отряд Сиднева / А. Тюрин // Рідне Прибужжя. - 2013. - N 16(18 квіт.). – С. 8 : фот.

Рассказ о партизанском отряде Георгия Максимовича Сиднева, который уничтожал врагов на территории Казанковского и Владимирского районах Николаевской области.

Шитюк, М. Партизанськими стежками : взаємодія партизанських загонів і підпільних груп півдня України з регулярними частинами Червоної Армії під час наступальних операцій з визволення окупованих територій у роки Великої Вітчизняної війни / М. Шитюк // Рідне Прибужжя. - 2010. - №121(2 листоп.). - С. 3. - (До 66-ї річниці визволення України)

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/146-onlinepidpil.html>

Підпільна організація «Миколаївський центр»

Влітку 1941 року в наше місто прибув розвідник Віктор Олександрович Лягін зі спеціальним завданням: очолити розвідувально-диверсійну групу в тилу ворога. Під ім'ям Віктора Корнєва поселився в сім'ї німецьких колоністів в ролі чоловіка Магди Дукарт. Ще до окупації Миколаєва нацистами група була організована. Віктор Лягін визначив цілі, задачі, об'єкти діяльності кожному.

Диверсії завдавали багато клопоту окупантам уже з перших місяців перебування в Миколаєві. Вже у вересні 1941 року було підпалено німецький гараж і склад в парку ім. Петровського. Загинуло більше 30 гітлерівців, було знищено близько 100 комплектів автопокришок, 30 автомашин. Через декілька днів згорів склад військової амуніції, а на автотракторному заводі – склад з чотирма тисячами автопокришок. У листопаді 1941 року було спалено склади пального і військової техніки нацистської армії. В грудні згорів німецький склад, який знаходився у підвальному приміщенні взуттєвої фабрики. На попелище перетворилися десятки автомашин з обмундируванням.

Але найкрупніша диверсія була в березні 1942 року на військовому аеродромі за Інгульським мостом. Операцію підготував і здійснив

Олександр Петрович Сидорчук. Йому вдалося влаштуватися кочегаром на аеродром, завербувати собі в помічники німецького солдата. 10 березня 1942 року пролунав величезної сили вибух. В повітря злетіло 2 ангари, авіамайстерні, 27 літаків, 25 авіамоторів і великий запас бензину.

30 вересня 1942 року, для кращого керівництва всіма підпільними групами і організаціями міста, за ініціативою В.А.Лягіна, було створено групу «Миколаївський центр», який об'єднав понад 25 груп і організацій не тільки Миколаєва і інших районів області, але і Херсона. Група вчинила цілий ряд диверсій: був потоплений могутній портовий кран, виведені з ладу паровози в міському депо, вчинена диверсія на другому аеродромі в районі Широкої Балки.

«Миколаївський центр» проіснував 19 місяців. В результаті зради, що сталася серед членів підпілля, було заарештовано 97 її учасників. 46 з них були розстріляні або повішені, 29 підпільників були відправлені до концтаборів у Німеччину.

Віктора Лягіна нацистські окупанти схопили 5 лютого 1943 року. Після п'яти з половиною місяців допитів, 17 липня 1943 року, він був розстріляний. Віктору Олександровичу Лягіну присвоєно звання Героя Радянського Союзу посмертно. Ім'я Лягіна носить одна з вулиць Миколаєва та Миколаївська обласна бібліотека для дітей. Біля середньої школи №22 було встановлено пам'ятник Віктору Лягіну, а на розі вулиці Лягіна і проспекту Леніна встановлено бронзовий бюст героя. До дня святкування 30-річчя Перемоги в будинку, де жив Віктор Лягін під час німецької окупації, відкрито музей «Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни. 1941-1944 рр.».

Література

Ардаматский, В. И. «Грант» вызывает Москву: повесть; Последний год: роман. – М.: Худож. лит., 1988. – 702 с.

«Грант» вызывает Москву – это повесть о героической, самоотверженной борьбе советских подпольщиков в захваченном фашистами городе. Эта книга – художественное произведение, а не документальная повесть, настоящие имена в ней заменены, хотя в основе повести – подлинные материалы о деятельности Корнева-Лягина и его группы.

Віктор Лягін. Подвиг розвідника : [наук.-істор. вид.] / М.Ф.Димитров, Л. Б. Ташлай, А. Г. Тарновська. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2008. - 20 с. : ілюстр.

Видання присвячене життю та подвигу видатного розвідника Героя Радянського Союзу Віктора Олександровича Лягіна. Ілюстровано документами та фотографіями, що експонуються в музеї "Підпільно-

партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни. 1941-1944 рр." і публікуються вперше.

Дарда, В. І. Хлопці майора Кена : повість / В. І. Дарда. - К.: Радянський письменник, 1968. - 280 с.

В повісті розповідається про безсмертного підричника Олександра Сидорчука та його друзів-підпільників, про те, як готувалася велика диверсія в березні 1942 року на військовому аеродромі за Інгульським мостом.

Лисов, Г. П. Право на бессмертие: рассказ о руководителе Николаевского подполья в годы Великой Отечественной войны, ленинградском чекисте, Герое Советского Союза Викторе Лягине / Г.П.Лисов. - Л.: Лениздат, 1982. - 126 с. : ил.

Автор книги, ленинградский журналист, жил по соседству с дочерью героя, Татьяной Викторовной Лягиной. Эта книга о Викторе Лягине написана на основе достоверных фактов: официальные документы, письма героя к близким и друзьям. Автор встречался с коллегами по работе и соратниками по николаевскому подполью, много вечеров провел с детьми героя.

Лягин (Корнев) Виктор Александрович : [биограф. справка] // Николаевцы : энцикл. словарь. - Николаев, 1999. - С. 208-209.

Лягін Віктор Олександрович : [біограф. довідка] // Золоті зірки Миколаївщини : енцикл. видання / рец. В. П. Шкварець, Й. М. Шкляж, В.О. Стремеська. - Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. П. Могили, 2005. - С. 142-143.

Ташлай, Л. Б. Виктор Лягин : [науч.-попул. изд.] / Л. Б. Ташлай. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. - 48 с. : ил. - (Легендарные имена)

Видання присвячене життю та подвигу видатного розвідника Героя Радянського Союзу Віктора Олександровича Лягіна, який діяв у фашистському тилу в Миколаєві у роки Великої Вітчизняної війни.

* * *

Виноградова, А. Сильные духом : к 100-летию со дня рождения Героя Советского Союза В. А. Лягина / А. Виноградова // Вечерний Николаев. - 2009. - №1(1 янв.) . - С. 4.

Мирошниченко, А. Она была последней подпольщицей : [на 94-м году жизни скончалась Адель-Гайден Адольфовна Келем-Лермонтова, активная участница николаевского подполья] / А. Мирошниченко // Южная правда. - 2012. - №57(26 мая). - С. 1 : фот.

Олейник, В. Подвиг Виктора Лягина / В. Олейник // Рідне Прибужжя. - 2010. - №66(22 черв.) . - С. 2.

Олейник, В. Сотрудник особого резерва : [Виктор Лягин] / В.Олейник // Вечерний Николаев. - 2010. - №71(22 июня) . - С. 2.

Островская, М. Память о подпольщике жива : [годовщина дня гибели А. П. Сидорчука] / М. Островская // Южная правда. - 2010. - №124(9 нояб.). - С. 3.

Перепелица, Н. Подвиг разведчиков : [подвиг В. Лягина] / Н.Перепелица // Южная правда. - 2009. - С. 3. - №32(21 марта)

Стариков, И. Тайны разведчика : [из жизни Виктора Лягина] / И.Стариков // Имена. - 2009. - №3. - С. 28-29.

Ташлай, Л. Подвиг разведчика : к столетию со дня рождения В.А.Лягина / Л. Ташлай // Южная правда. - 2009. - №5(15 янв.) . - С. 4.

Христова, Н. Попутчица XX века : [Адель-Гайден Адольфовна Келем-Лермонтова – активная участница николаевского подполья] / Н.Христова // Вечерний Николаев. - 2010. - №52(8 мая) . - С. 2.

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/115-pub100lyagin.html>

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/215-pubonnikcenter.html>

http://www.seltso-city.ru/museum/zal_1_lyagin.php

Діти-герої Другої світової війни

До складу розвідувально-диверсійної групи «Миколаївський центр» увійшла й підпільна група Анатолія Палагнюка (псевдонім Володимира Івановича Андреева). До її складу увійшли і миколаївські школярі Шура Кобер і Вітя Хоменко. Становище в групі ускладнювалося, не вистачало зброї, вийшов з ладу радіопередавач. Встановлення зв'язку з Центром було доручено Шурі і Віті. Двоє підлітків з торбинками за плечима мали подолати далекий та нелегкий шлях у розпал війни: Миколаїв – Луганськ – Ростов – Краснодар – лінія фронту – Москва. Вони добирались попутними машинами, возами, інколи потягами, але найбільше – пішки. По ворожих тилах хлопці пройшли понад 1000 км і 17 серпня 1942 року Віктор і Олександр підійшли до річки Кубань поблизу Краснодара. Вночі на старому рибальському човні перепливли річку і незабаром опинилися серед червоноармійців, які негайно доставили зв'язкових до штабу. Через два дні хлопців літаком відправили до Москви.

Після виконання завдання та навчання на короткострокових розвідувальних курсах, 9 жовтня 1942 року, вони були висаджені парашутним десантом поблизу Миколаєва (с. Себино). Повернувшись в рідне місто, хлопці приступили до виконання нових завдань. Невдовзі вони були заарештовані нацистами. Десять днів гестапівці жорстоко катували дітей, але нічого від них не дізналися. 5 грудня 1942 року юні

патріоти в числі інших підпільників були страчені нацистами на Базарній площі.

Батьківщина високо оцінила подвиг героїв: Шура Кобер і Вітя Хоменко нагороджені (посмертно) орденами Вітчизняної війни I ступеня «... за мужність та відвагу, проявлені у боротьбі проти німецько-фашистських загарбників під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.». На вулиці адмірала Макарова знаходиться Піонерський сквер. На центральній алеї 5 листопада 1959 року встановлено пам'ятник героям-розвідникам Шурі Коберу і Віті Хоменку. Його споруджено на кошти, одержані за зібраний школярами України металобрухт. На честь героїв названа міська дитяча бібліотека.

Література

Авраменко, О. І. Гінці з неволі : повість / О. І. Авраменко. - К. : Веселка, 1976. - 232 с. - (Юні герої)

Книга присвячена пам'яті юних розвідників Шури Кобера і Віті Хоменка. Якими вони були, ці двоє хлопців, як жили, про що мріяли, як здійснювали подвиг, виконуючи дуже важливе завдання Миколаївського підпільного центру – про все це розповідається в повісті.

Жароид-Колмогорова, Т. А. Шура Кобер и Витя Хоменко : [науч.-попул. изд.] / Т. А. Жароид-Колмогорова, А. Г. Тарновская. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2010. - 52 с. - (Легендарные имена)

Книга рассказывает о мужестве и героизме николаевских подростков Шуры Кобера и Вити Хоменко. В книге использованы документы, фотографии, которые экспонируются в музее «Подпольно-партизанское движение на Николаевщине в годы Великой Отечественной войны 1941-1944 гг.».

Кобер Олександр Павлович : [біограф. справка] // Николаевцы : энцикл. словарь. - Николаев, 1999. - С. 168-169.

Петраш, О. П. Пам'ятник піонерам-розвідникам / О. П. Петраш. - Одесса: Маяк, 1974. - 20 с. : фот.

Нарис про вшанування пам'яті Шури Кобера і Віті Хоменка – піонерів-зв'язкових підпільної організації «Миколаївський центр», що діяла під час Великої Вітчизняної війни.

Хоменко Виктор Кириллович : [біограф. справка] // Николаевцы : энцикл. словарь. - Николаев, 1999. - С. 342.

* * *

Тупайло, С. Еще раз о том же: их было трое / С. Тупайло // Южная правда. - 2010. - №76(17 июля) . - С. 3.

5 декабря 1942 года на Базарной площади города Николаева фашисты повесили десятерых наших земляков. Среди казненных были трое несовершеннолетних – юные подпольщики, шестнадцатилетние

Шура Кобер, Витя Хоменко и семнадцатилетний рабочий городской больницы, связной заместителя руководителя «Николаевского центра» в годы войны Филиппа Комкова – Леонид Киян.

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/219-pub85homenko.html>

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/240-pubkober.html>

Підпільна молодіжна організація «Партизанська іскра»

Учасники підпільної комсомольської організації "Партизанська іскра"

У тилу нацистських окупантів, в селищі Кримка Первомайського району, з кінця 1941 до лютого 1943 року діяла підпільна комсомольська організація «Партизанська іскра». Її учасниками були учні 7-9 класів середньої школи села Кримка. Організаторами і керівниками «Партизанської іскри» були: директор середньої школи комуніст В. С. Моргуненко, секретар

комсомольської організації школи П. Гречаний, комсомольці Д. Дяченко, Д. Попик та інші. «Партизанська іскра» налічувала 30 чоловік активних учасників і ще 40 чоловік залучила до підпільної роботи. Підпільники поширювали антинацистські листівки, виводили з ладу телефонні лінії, скоювали диверсії на залізниці, лініях зв'язку, допомогли втечі 200 радянських військовополонених з концтабору. У лютому 1943 року нацистській розвідці вдалося вислідити і заарештувати, а потім розстріляти майже всіх членів організації. На місці розправи фашистів над юними месниками встановлено обеліск з іменами загиблих.

Під керівництвом В. С. Моргуненка молоді партизани провели значну роботу: придбали 2 радіоприймачі і друкарську машинку, завдяки чому мали змогу розповсюджувати новини Радінформбюро та листівки у селах Первомайського району. Бойові підпільні групи були створені в усіх названих селах, очолювали їх колишні учні Володимира Степановича: Володя Вайсман, Поліна Лойченко, Дар'я Дяченко, Надія Буревич. Партизани збирали зброю, боєприпаси, організовували саботажі, диверсії. Перша воєнна операція була проведена іскрівцями на залізничній станції Кам'яний Міст – підірвали 2 ешелони: три десятки вагонів, чотири цистерни з паливом, півтора десятка платформ з автомашинами та тягачами, два паровози. У червні 1942 року «Партизанська іскра» пустила під укіс неподалік від с. Кримка німецький військовий ешелон з 48 вагонів, платформ, завантажених воєнною технікою і боєприпасами, бензоцистерни з паливом.

На жаль, діяльність організації була викрита, а більшість учасників «Партизанської іскри» розстріляні. Після нелюдських тортур вранці 28 лютого 1943 року більшу частину підпільників прогнали 20 кілометрів. Попереду колони голодних, побитих, без верхнього одягу чоловіків йшли чотири дівчини. Потім почалася кривава розплата, яка тривала більше години. Три дні трупи лежали на землі і лише 1 березня їх завезли на скотомогильник с. Кримка і зарили в яму.

В липні 1944 року тіла убитих підпільників були перепоховані в парку, який вони власноручно посадили перед війною. На місці розправи нацистів з юними героями встановлений пам'ятний обеліск. Ім'ям організації названо середню школу, парк і меморіальний комплекс «Партизанська іскра». В липні 1958 року Володимир Моргуненку, Парфентію Гречаному, Дар'ї Дяченко посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу, а сорок чотирьох юних підпільників удостоєно бойових орденів.

Література

Бундюков, А. Т. Гречаный Парфентий Карпович. Дяченко Дарья Григорьевна. Моргуненко Владимир Степанович. «Партизанская искра» / А. Т. Бундюков, М. В. Кравченко // Бундюков А. Т. Сыновняя верность Отчизне : очерки о подвигах Героев Советского Союза, уроженцев Николаевщины / А. Т. Бундюков, М. В. Кравченко. - Николаев : Николаевская областная типография, 2003. - С. 85-92.

Рассказ о подвиге героев подпольной комсомольской организации «Партизанская искра» в селе Крымка Первомайского района и краткие биографии Гречаного П. К., Дьяченко Д. Г. Моргуненка В. С. – Героев Советского Союза.

Герасименко, І. П. Партизанська іскра : (спогади учасника) / І.П.Герасименко. - 2-ге. вид. - К. : Молодь, 1961. - 148 с. : фот.

Цінність цієї книжки в тому, що її автор, один з членів комітету підпільної організації «Партизанська іскра», який залишився живим, найбільш правдиво і об'єктивно висвітлює процес створення, діяльності і загибелі членів підпільної комсомольської організації.

Герасименко, І. П. Герої Кримки = Герои Крымки : [істор.-докум. вид.] / І. П. Герасименко . - 2-ге. вид. - Одеса : Маяк, 1972. - 28 с.: ілюстр. - (Пам'ятники історії та культури). - Текст : укр., рос.

Розповідь про подвиг героїв підпільної комсомольської організації «Партизанська іскра» в селі Кримка Первомайського району та про меморіальний комплекс, що увічніює їх пам'ять.

Гончар, О. Т. Партизанська іскра : кіноповість / О. Т. Гончар. - К. : Молодь, 1956. - 120 с. : ілюстр.

Гречаний Парфентій Карпович : [біограф. довідка] // Золоті зірки Миколаївщини : енцикл. видання / рец. В. П. Шкварець, Й. М. Шкляж, В.О. Стремецька. - Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. П. Могили, 2005. - С. 65.

Демченко, Ю. Герои «Партизанской искры» : очерк / Ю. Демченко . - Одеса : Маяк, 1986. - 88 с.: ил.

На материалах мемориального музея «Партизанская искра» и поиска школьников-следопытов рассказывается о подпольной комсомольской организации, действовавшей во время Великой Отечественной войны в селе Крымка.

Дружинин, Б. Пятьсот дней их жизни / Б. Дружинин // В шестнадцать мальчишеских лет : повести. - К. : Политиздат, 1985. - С. 7 - 112.

В книгу включена повесть Бориса Дружинина о борьбе юных патриотов села Крымки Первомайского района, объединившихся в подпольную комсомольскую организацию «Партизанская искра».

Дяченко Дар'я Григорівна : [біограф. довідка] // Золоті зірки Миколаївщини : енцикл. видання / рец. В. П. Шкварець, Й. М. Шкляж, В.О. Стремецька. - Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. П. Могили, 2005. - С. 82.

Заковоротний, Д. И. Дарья Григорьевна Дьяченко / Д.И.Заковоротний // Заковоротний Д. И. Ах, война, что ж ты, подлая, сделала! : исторический очерк о женщинах Николаевщины в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов / Д. И. Заковоротний. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2005. - С. 52-56 : ил.

В разделе «Герои Советского Союза» один из рассказов посвящен Дарье Григорьевне Дьяченко, одной из организаторов и руководителей молодежной организации «Партизанская искра», Герое Советского Союза.

Моргуненко Володимир Степанович : [біограф. довідка] // Золоті зірки Миколаївщини : енцикл. видання / рец. В. П. Шкварець, Й.М.Шкляж, В. О. Стремецька. - Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. П.Могили, 2005. - С. 156-157.

Музейний урок «Герої Кримки» : науково-методична розробка музейного уроку / М. Ф. Димитров, Л. Б. Ташлай, Л. В. Редька ; фото : М.Л. Степанова, О. О. Кремко, Д. В. Ласкін. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2008. - 8 с. : фот. - У надзаг. : Управління культури Миколаїв. облдержадміністрації, Миколаїв. обл. краєзнавчий музей.

Мета уроку: розповідь про членів молодіжної підпільної організації «Партизанська іскра» села Кримки. У виданні представлено

документальні та історичні видання, архівні документи та фотоілюстрації.

Музейний урок «Пам'ять заради майбутнього» : науково-методична розробка музейного уроку / М. Ф. Димитров, Л. Б. Ташлай, Л. В. Редька ; фото : М. Л. Степанова, О. О. Кремко, Д. В. Ласкін. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2008. - 8 с. : фот. - У надзаг. : Управління культури Миколаїв. облдержадміністрації, Миколаїв. обл. краєзнавчий музей.

Мета уроку: розповідь про молодіжну підпільну організацію «Партизанська іскра» села Кримки Первомайського району, про тих, чий імена навечно вписані і історію нашого краю. У виданні представлено документальні матеріали, фотоілюстрації Меморіального комплексу героям-іскрівцям, експозиції музеїв «Партизанська іскра» та «Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни. 1941 - 1944 рр.».

Музейний урок «Партизанська іскра : трагедія однієї долі» : (урок правди) : науково-методична розробка музейного уроку / М.Ф. Димитров, Л. Б. Ташлай, Л. В. Редька ; фото : М. Л. Степанова, О. О. Кремко, Д.В.Ласкін. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2008. - 8 с. : фот. - У надзаг. : Управління культури Миколаїв. облдержадміністрації, Миколаїв. обл. краєзнавчий музей

Мета уроку: на прикладі долі І. П. Герасименка, члена молодіжної підпільної організації «Партизанська іскра» села Кримки Первомайського району, показати трагедію багатьох людей, репресованих у післявоєнний час. У виданні представлено архівні документи та фотоілюстрації.

"Партизанська іскра" в полум'ї боротьби / М. Ф. Димитров, Л.Б.Ташлай, Л. В. Редька ; Управління культури Миколаївської облдержадміністрації, Миколаївський обласний краєзнавчий музей. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2008. - 10 с. : іл., фот.

Мета історико-документального видання – розповідь про членів молодіжної підпільної організації «Партизанська іскра» села Кримки. Це звичайні юнаки і дівчата, кожний зі своїм неповторним характером. Про що вони мріяли, чим захоплювалися, та як війна круто змінила їх плани, читайте у виданні.

Шитюк, М. М. Герої Кримки: повоєнні долі. Іван Герасименко. Юхим Ющенко / М. М. Шитюк // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю.О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 355-384 : ілюстр.

Як склалася повоєнна доля тих членів молодіжної підпільної організації «Партизанська іскра», яким пощастило вижити. У статті

на прикладі долі активного учасника І. П. Герасименка та одного із членів організації Юхима Ющенка, показано трагедію багатьох людей, репресованих у післявоєнний час.

Шитюк, М. М. Підпільна організація «Партизанська іскра» в світлі нових історичних джерел і документів (1942-1943 р.р.) / М. М. Шитюк // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О.М.Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 92-102 : ілюстр.

На основі архівної бази автор намагався об'єктивно з позицій історичної правди висвітлити діяльність підпільної молодіжної організації «Партизанська іскра». Розсекречені документи архіву дають змогу внести деякі уточнення в історію цієї організації.

* * *

Володина, Л. Вошедшие в бессмертие : к 70-летию подвига героев-искровцев / Л. Володина // Южная правда. - 2012. - №59(31 мая). - С. 3.

Макарчук, С. «Партизанська іскра»: трагедія однієї долі: (За матеріалами архівної справи І. П. Герасименка) / С. Макарчук, Л. Ташлай // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. IV Миколаївська обласна краєзнавча конференція - Миколаїв, 2002. - С. 111-114.

Рубан, М. Діти, які увійшли у безсмертя : [подвиг молодіжної підпільної організації "Партизанська іскра"] / М. Рубан // Рідне Прибужжя. - 2009. - №35(28 берез.) . - С. 3.

Семенов, А. Стежками "Партизанської іскри" : [подвиг героїв-підпільників] / А. Семенов // Рідне Прибужжя. - 2008. - №62(3 черв.) . - С. 2.

Шварц, Д. Вічна пошана героям Кримки : [28 травня в селі Кримка Первомайського району відбулося вшанування подвигу героїв-підпільників "Партизанської іскри"] / Д. Шварц // Рідне Прибужжя. - 2011. - №59(31 трав.). - С. 1.

Шитюк, Н. О настоящем человеке : документальная повесть: [о жизни участника подпольной комсомольской организации "Партизанская искра" Ивана Герасименко с 1944 по 1955 гг.] / Н. Шитюк, Е. Горбуров // Вечерний Николаев. - 2010. - №63-64(5 июня) . - С. 7. - продолж. см.: №65(8июня), №66(10июня), №67(12июня)

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/31-pub105morgunenکو.html>

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/254-do70richnitsipartizanskoiiiskrikrimka.html>

Визволення Миколаївщини від нацистської окупації

6 березня 1944 року війська 3-го Українського фронту під командуванням генерала армії Р.Я.Малиновського, форсувавши річку Інгулець і захопивши на західному березі кілька плацдармів, приступили до здійснення Березнегуватсько-Снігурівської операції. За два дні наступальних боїв частини Червоної Армії оволоділи Новим Бугом,

Казанкою та іншими населеними пунктами. Перерізавши залізницю Долинська-Миколаїв, наші війська зламали фронт 6-ї німецької армії. З району Нового Буга війська фронту спрямували удар по тилах ворожих військ, що діяли на сході від Миколаєва. Одночасно зі сходу наступали 6, 5 ударна та 28 армії фронту, прикриті 17 повітряною армією. У березні 1944 року в районі селищ Березнегувате і Снігурівка було оточено і знищено угруповання гітлерівців чисельністю до восьми дивізій. 19-21 березня 1944 року визволено Єланець, Братське, Арбузинку. Тим часом війська правого крила 3-го Українського фронту заволоділи Новою Одесою і Вознесенськом. 20-24 березня війська цього фронту по всій лінії від Вознесенська до Миколаєва форсували річку Південний Буг. Частини 2-го Українського фронту на той час повністю очистили від окупантів Первомайськ, Криве Озеро і Врадіївку.

Просуватися довелося в неймовірно важких умовах бездоріжжя. Нерідко військову техніку, машини солдати буквально несли на руках. У ході визволення області активно взаємодіяли з наступаючими військами жителі області. Разом з солдатами вони ремонтували мости і дороги, евакуювали поранених, на плечах доставляли снаряди, патрони, пальне. 28 березня 1944 року 61-а гвардійська і 243-а стрілецька дивізії зі складу 6-ї армії форсували ріку Інгул, і увірвалися у Миколаїв з північної частини. Майже одночасно зі сходу у місто ввійшли частини 5-ї ударної армії, з півдня у місто вступили війська 28-ї армії і 2-й гвардійський механізований корпус.

20-ма артилерійськими залпами салютувала Москва доблесним визволителям Миколаєва. Після визволення міста війська лівого крила 3-го Українського фронту, форсуючи річку Південний Буг, зав'язали бої на підступах до Очакова. 4 квітня 1944 року територія Миколаївщини була повністю звільнена від нацистських військ.

За героїзм, проявлений у боях за визволення Миколаївської області, понад 100 воїнів Червоної Армії удостоєні звання Героя Радянського

Союзу, 19 з'єднанням і частинам Червоної Армії присвоєно найменування "Миколаївських", "Первомайських" і "Новобузьких".

Література

Богомолов, Н. Ф. Гроза над Прибужьем : [худож.-докум. книга] / Н.Ф. Богомолов. - Одесса : "Маяк", 1995. - 528 с.

В художественно-документальной книге на основе широкого круга исторических материалов рассказывается о событиях Великой Отечественной войны на Николаевщине: героической обороне летом 1941-го, сопротивлении населения фашистскому оккупационному режиму и освобождении области от захватчиков весной 1944 года.

Богомолов, Н. Ф. Зенитчики : боевой путь 122-го зенитно-артиллерийского полка ПВО Черноморского флота : [истор.-докум. изд.] / Н. Ф. Богомолов. - Николаев : Возможности Киммерии, 2000. - 300 с. : ил.

Книга посвящена памяти отважных артиллеристов-зенитчиков, мужественно защищавших небо и землю Николаевщины от нашествия немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 годов.

Кравченко, М. В. Письма с фронта : [сборник] / М. Ф. Кравченко - Николаев : РАЛ-полиграфия, 2005. - 150 с.

Главный герой книги – фронтовик. Он вспоминает о своих встречах с различными людьми, которые поразили его воображение, потому что в сложных жизненных ситуациях сумели сохранить высокий героизм и независимость.

Кузьев, В. А. Героизм и трагедия на юге Прибужья (август 1941, март 1944) : [истор.-докум. изд.] / В. А. Кузьев. - Николаев : Илион, 2009. - 252 с. : ил.

Эта книга – напоминание о героических ратных подвигах на Николаевщине в годы Великой Отечественной войны: о героической обороне летом 1941-го и освобождении весной 1944 года.

Літопис нашої Пам'яті: збірка творчих робіт переможців конкурсу, присвяченого Дню Перемоги у Великій Вітчизняній війні / ред. кол. : М.П. Круглов [та ін.] ; передм. М. П. Круглова, І. С. Дятлова ; худож. оформ. О. М. Славського, С. В. Лук'яненка. - Дніпропетровськ : Баланс-Клуб, 2012. - 216 с. : фот.

До збірки увійшли творчі роботи переможців конкурсу, присвячені 66-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні. У рамках конкурсу до організаційного комітету надійшло понад 1500 робіт різних жанрів - спогади, оповідання, повісті, вірші, малюнки, відео-фільми тощо. Роботи-фіналісти передані на зберігання до фондів Музею «Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни. 1941 - 1944 рр.».

Миколаївська область : час, події, особистості : [істор.-докум. вид.] / Миколаївська обл. держ. адміністрація, Миколаївська обласна рада, Держ. архів Миколаївської області ; ред. кол. : М. П. Круглов, І. С. Дятлов, В. М. Рукоманов та ін. ; авт. кол. : Ю. А. Бугаєвська, Н. А. Колесник, І. В. Крикалова та ін. ; передм. М. П. Круглова, І. С. Дятлова ; фотографії В. Андрієвського, Б. Рибаківа, О. Кремка та ін. - Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2012. - 352 с. : фот.

Книга присвячена 75-й річниці заснування Миколаївської області. У книзі на підставі архівних документів наведені найвизначніші події, що відбувались на території області. Підкреслено роль особистості на тлі історичного процесу. Які події відбувались на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни і які особистості творили історію дізнаєтесь на сторінках книги. Видання багато ілюстроване фотоматеріалами, які є унікальними і друкуються вперше.

Музейний урок «Шлях до перемоги» : (визволення Миколаївщини від німецько-фашистських загарбників) : науково-методична розробка музейного уроку / М. Ф. Димитров, Л. Б. Ташлай, Л. В. Редька ; фото : М. Л. Степанова, О. О. Кремко, Д. В. Ласкін. - Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2008. - 8 с. : фот. - У надзаг. : Управління культури Миколаїв. облдержадміністрації, Миколаїв. обл. краєзнавчий музей.

Мета уроку: познайомити учнів з історією визволення Миколаївщини в 1944 році від німецько-фашистських загарбників. У виданні представлено документальні та історичні видання, архівні документи та фотоілюстрації.

Мушинский, П. Д. В честь подвига на Ингуле : путеводитель / П. Д. Мушинский. - 2-е изд., доп., испр. - Одесса : Маяк, 1977. - 76 с. : цв. фот.

Автор путеводителя знакомит с мемориальной зоной боевой Славы в Приингулье. Она увековечила подвиг участников Березнеговато-Снигиревской операции, в результате которой весной 1944 года была разгромлена значительная группировка фашистских войск. Автор рассказывает о славных событиях и героях тех незабываемых дней.

Мушинский, П. Д. Непокоренный Буг : путеводитель / П. Д. Мушинский. - Одесса : Маяк, 1980. - 103 с. : цв. ил.

Путеводитель знакомит с памятными местами Николаевщины, где в годы Великой Отечественной войны в боях с фашистскими захватчиками немеркнувшей славой покрыли себя воины Советской Армии.

Огненная весна : : [істор.-докум. вид.] / Сост. М. И. Божаткин. - Одесса : Маяк, 1990. - 200 с.

В сборнике документально-публицистических очерков показан героизм советских воинов – участников боев за освобождение Николаевской области от фашистских захватчиков.

Освобождение Николаевской области от немецко-фашистских захватчиков. Помощь фронту и борьба трудящихся за восстановление народного хозяйства : [III раздел] // Николаевщина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. : документы и материалы - Одесса : Маяк, 1964. - С. 209-351.

Третий раздел книги содержит приказы об освобождении города Николаева и Николаевской области, справки, акты о злодеяниях и ущербе, причиненном немецко-фашистскими захватчиками. Значительное количество документов раздела посвящено восстановлению промышленности, сельского хозяйства, учреждений образования, культуры, охраны здоровья.

Погорелов, А. Військові з'єднання, що брали участь у звільненні Миколаївщини / А Погорелов // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю.О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 317-334 : ілюстр.

У статті подано перелік частин 2-го і 3-го Українських фронтів, які брали участь у звільненні Миколаївської області у березні 1944 року.

Цыганов, В. И. Удар «Меча» : [истор.-худож. изд-е] / В. И. Цыганов.- Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2008. - 368 с. : ил.

Эта книга – рассказ о боевом пути 384-го ОНКБМП, о матросах, старшинах и офицерах этого батальона. Именно позывной рации десантного отряда Константина Ольшанского “Меч” вошел и в название документальной книги, посвященной освободителям Николаева, в которой показано, что героев десантники заслужили задолго до Николаевской операции, а подвиг в Николаевском порту – это вершина мужества солдат.

Цыганов, В. И. «... от «Меча» и погибнет!» : эссе : [истор.-докум. и лит.-худож. изд.] / В. И. Цыганов ; предисл. В. Иванюка. - Николаев : Изд-во Ирины Гудым, 2011. - 448 с. : ил.

384-й отдельный Николаевский Краснознаменный батальон морской пехоты Черноморского Флота в годы Великой Отечественной войны прошел, освобождая Таганрог, Мариуполь, Бердянск, Кинбурнскую косу, Николаев, Жебрияны, Килию, Вилково. Высаживал десанты в Констанцу, Варну и Бургас. С выходом книги «Удар «Меча» исследовательская работа автора не закончилась. Новая книга дополнена интересными документами и историческими фактами.

Шкварець, В. П. Звільнення північних районів області / В.П.Шкварець // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 309- 317: ілюстр.

Автор статті висвітлює воєнні дії Другого Українського фронту, який визволяв три крайні північно-західні і декілька сіл сусідніх районів сучасної Миколаївської області. До цього часу були зовсім відсутні окремі, спеціальні дослідження стосовно визволення цих районів області.

Шкварець, В. П. Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.) / В. П. Шкварець, М. Ф. Мельник // Історія рідного краю. Миколаївщина : розділ VI. - Миколаїв, 2003. - С. 124 - 163.

Шкварець, В. П. Роль Березнегувато-Снігурівської операції у звільненні Миколаївщини в роки німецько-румунської окупації / В.П.Шкварець // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М.М.Шитюк та ін. - Миколаїв, 2004. - С. 296-308 : ілюстр.

Автор статті знайомить з однією з багатьох блискучих наступальних операцій у Вітчизняній і Другій світовій війнах – Березнегувато-Снігурівською операцією під час масового вигнання окупантів з України.

* * *

Горбатюк, К. 28 марта 1944 года: история и современность / К.Горбатюк // Рідне Прибужжя. - 2011. - №34(29 марта) . - С. 3. - (67-й годовщине освобождения Николаева от фашистских захватчиков)

Памятный знак погибшим : [в селе Богдановка Доманевского района открыта мемориальная доска в память о 228 солдатах и офицерах Красной армии, погибших здесь в марте 1944 года] // Южная правда. - 2010. - №48(6 мая). - С. 1.

Пилипчук, А. Освобождає Николаевщину / А. Пилипчук // Рідне Прибужжя. - 2010. - №34(27 берез.). - С. 2. - (К 65-й годовщине освобождения Николаевской области)

Прокопенко, Т. Миколаївщина у датах, подіях і фактах: 1937-2007 рр. : 1944 рік: хроніка визволення області від фашистських загарбників / Т. Прокопенко // Рідне Прибужжя. - 2007. - №35(20 берез.). - С. 2.

Шитюк, М. Партизанськими стежками : взаємодія партизанських загонів і підпільних груп півдня України з регулярними частинами Червоної Армії під час наступальних операцій з визволення окупованих територій у роки Великої Вітчизняної війни / М. Шитюк // Рідне

Прибужжя. - 2010. - №121(2 листоп.). - С. 3. - (До 66-ї річниці визволення України)

Шитюк, Н. Слава и память. Современный взгляд и анализ : к 65-летию Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. / Н. Шитюк, Е. Горбуров, К. Горбуров // Южная правда. - 2010. - №47(29 апр.). - С. 4.

Шитюк, Н. Слава и память : современный взгляд и анализ / Н.Шитюк, Е. Горбуров, К. Горбуров // Вечерний Николаев. - 2010. - №50(6 мая), №51(8 мая.). - С. 4 ; Рідне Прибужжя. - 2010. - №49(8 трав.). - С. 3. - (К 65-летию Победы в Великой Отечественной войне).

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/151-online65vizvolenya.html>

<http://memory.dag.com.ua/browse.php?2>

<http://memory.dag.com.ua/browse.php?1270>

<http://niklife.com.ua/citylook/35783>

<http://niklife.com.ua/focus/9691>

Легендарний десант під командуванням ст. лейтенанта К. Ф. Ольшанського

Золотою сторінкою в історії Німецько-радянської війни був подвиг 68 десантників під командуванням ст. лейтенанта К. Ф. Ольшанського.

У разі відступу у березні 1944 року фашисти збиралися знищити промислові об'єкти, порт, причали та елеватори. Щоб зірвати злочинний задум окупантів, командування вирішило висадити десант у тилу ворога, вибір припав на морських піхотинців 384 батальйону.

Командиром загону призначено старшого лейтенанта Костянтина Федоровича Ольшанського. Всього у загоні було 67 осіб, з них 55 моряків 384-го ОБМП, 10 саперів, 2 зв'язківці. Відбір був суворий, брали найхоробріших, добре перевірених моряків, які пройшли вже тяжку школу війни. 68-м у загоні десантників став місцевий рибалка Андрій Андреев, який добровільно погодився супроводжувати десант у тил ворога.

В задачу десанту входило раптовим ударом захопити і утримати порт до підходу основних сил, зав'язати бій у тилу нацистських окупантів, викликати паніку, відволікти частину сил противника і сприяти частинам Червоної Армії у визволенні міста.

У ніч на 26 березня 1944 року розпочалася бойова операція десанту. Морські піхотинці потай висадилися у торговельному порту, зняли вартових, і, розташувавшись у кількох будинках, організували кругову оборону в районі елеватора. Далі поступово, година за годиною,

розгортався бій. Противник вводив у бій артилерію, міномети, танки, використовував вогнемети та димові шашки. Десантники зазнавали тяжких втрат, але завдання було – відстрілюватися до останнього. Перестрілка тривала до ранку 28 березня. Із десанту на той час залишилося живими 12 осіб, усі поранені та обпалені.

Загін старшого лейтенанта Ольшанського за дві доби відбив 18 атак супротивника, вивів з ладу понад 700 гітлерівців. Дві доби безперервного бою вилилися в єдиний подвиг десантного загону. План знищення верфі, міста та вивезення миколаївців до Німеччини був зірваний.

Батьківщина високо оцінила подвиг ольшанців. Це єдина операція в роки війни, коли високого звання Героя Радянського Союзу удостоєні всі її учасники. Загиблих десантників поховали на головній площі міста. На честь їх безсмертного подвигу відкрито меморіальний комплекс.

Біля входу на територію Миколаївського морського торгового порту встановлено бюст ст. лейтенанта, командира загону моряків-десантників Героя Радянського Союзу К.Ф.Ольшанського. Біля підніжжя постаменту – адміралтейський якір з корабельним ланцюгом.

Навпроти портового елеватора, біля місця, де висаджувався десант, на буях укріплено пам'ятний знак, який завжди нагадуватиме нащадкам про героїчний десант.

Література

Архипенко, В. К. Созвездие ольшанцев : [худож.-докум. изд.] / В.К.Архипенко. - 2-е изд., доп. - М. : Политиздат, 1980. - 144 с : ил.

Книга повествует об одной из самых героических операций Великой Отечественной войны – ночном десанте в занятый врагом Николаев, о Константине Ольшанском и его товарищах-десантниках.

Бодров, М. П. Подвиг отряда : [худож.-докум. изд.] / М. П. Бодров. - 2-е изд. - М. : Воениздат, 1968. - 128 с : ил. - (Героическое прошлое нашей Родины)

В книге рассказывается об одном из ярких эпизодов Великой Отечественной войны. По воспоминаниям современников и архивным документам в ней воспроизводится легендарный подвиг десантного отряда К. Ф. Ольшанского.

Божаткін, М. І. Десант героїв : фотонарис / М. І. Божаткін. - Одеса : Маяк, 1977. - 52 с.

Фотонарис про подвиг десантників-ольшанців та про меморіальний комплекс, який споруджено у Миколаєві на честь героїв.

Божаткин, М. И. Десант принимает бой : документальная повесть / М. И. Божаткин. - 2-е изд., испр. - Николаев : Возможности Киммерии, 2011. - 400 с. : ил. - (Південна бібліотека)

Писатель Михаил Божаткин около тридцати лет посвятил исследованию действий отряда и поискам десантников, фамилии которых остались неизвестными. Результат этих исследований и поисков изложен в этой документальной повести. В книге приводятся краткие биографии участников десантного отряда.

Бундюков, А. Т. Сыновняя верность Отчизне : очерки о Героях Советского Союза - уроженцах Николаевской области / А.Т. Бундюков, М.В. Кравченко. - Одесса : Маяк, 1982. - 311 с. : фот. - (Герои Советского Союза)

Книга очерков о Героях Советского Союза, уроженцах Николаевской области, которые прославили свою Родину в битвах с фашизмом, укрепляя мир на земле. Несколько наших земляков удостоены звания Героя Советского Союза за подвиги, совершенные при освобождении Николаевщины и в сложных условиях подполья.

Медведев, Н. Я. Героический десант : очерк / Н. Я. Медведев. - Зарево над Бугом : сборник докум. и худож. произведений о событиях Великой Отечественной войны на территории Николаевской области / сост. П. М. Выборный. - Одесса, 1974. - С. 125 - 142.

В очерке отражен героизм мужественных защитников и освободителей города, подвиг 68 моряков-десантников во главе со старшим лейтенантом Константином Ольшанским.

Медведев, Н. Я. Нас было 68 : [худож.-докум. изд.] / Н. Я. Медведев. - 2-е изд., доп. - М. : ДОСААФ, 1966. - 80 с : ил.

Книга повествует о подвиге десанта под командованием старшего лейтенанта Константина Ольшанского. Из 68 десантников в живых остались 12.

Ольшанский Константин Федорович : [биограф. справка] // Николаевцы : энцикл. словарь. - Николаев, 1999. - С. 251.

Петраш А. Музей ольшанцев: путеводитель /А. Петраш, П. Ярковой 2-е изд., перераб., доп. // Одесса: Маяк, 1984. – 48 с. : фот.

В иллюстрированном путеводителе по музею рассказывается о героическом подвиге моряков-десантников отряда Константина Ольшанского.

* * *

Касьяновский, В. Десант Ольшанського / В. Касьяновский // Вечерний Николаев. - 2009. - №35(28 марта) . - С. 2.

Козлов, С. В марте сорок четвёртого : [подвиг моряков-ольшанцев] / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2008. - №36(27 марта) . - С. 4.

Козлов, С. Офицерский десант в Николаеве: [подвиг моряков-ольшанцев] / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2010. - 27 марта . - С. 2.

Козлов, С. Портовики чтут память героев / С. Козлов // Вечерний Николаев. - 2010.- №143(7 дек.). - С. 1-3.

Мемориальный народный музей боевой славы моряков-десантников под командованием ст. лейтенанта К. Ф. Ольшанского.

Корчагин, К. Десантники Ольшанского: так сколько их было / К.Корчагин // Вечерний Николаев. - 2006. - №80(11 июля) . - С. 2.

Наточа, Е. Помнят подвиг цыгана : [день памяти участника легендарного десанта ольшанцев Тимофея Прокофьева] / Е. Наточа // Вечерний Николаев. - 2013. - N 15(7 февр.). - С. 1,5 : фот.

Олейников, Ю. Вековой юбилей десантника : исполнилось 100 лет со дня рождения пулеметчика отряда моряков-десантников под командованием старшего лейтенанта Константина Ольшанского Тимофея Прокофьева / Ю. Олейников // Родной причал. - 2013. - N 6(6 февр.). - С.1.

Олейников, Ю. "Ждите, мои родные, я вернусь!..." : исполнилось 100 лет со дня рождения пулеметчика отряда моряков-десантников под командованием старшего лейтинанта Константина Ольшанского Тимофея Прокофьева / Ю. Олейников // Южная правда.- 2013. - N 14(7 февр.).- С.3.

Решетник, Ю. Легендарный десант: взгляд из XXI века : [подвиг ольшанцев] / Ю. Решетник // Вечерний Николаев. - 2011. - №34(26 марта).- С. 3.

Сайковский А. В память об офицерах-десантниках на берегу Ингула установлен обелиск / А. Сайковский // Вечерний Николаев. - 2010. - №52-53(8 мая). - С. 4.

Сербулов, П. Десант бессмертных : [о подвиге моряков-ольшанцев]/ П. Сербулов // Вечерний Николаев. - 2010. - №36(27 марта) . - С. 3.

Сикваров, А. Бессмертный подвиг Ольшанцев / А. Сикваров // Рідне Прибужжя. - 2010. - №34(27 берез.) . - С. 3.

Тонковид, В. Отсюда десант стартовал в бессмертие // Вечерний Николаев. - 2004. – 30 марта. – С. 3

На месте, откуда отправился в бессмертие десант Константина Ольшанского, в 200 м от берега установлен реконструированный памятный знак: между двумя якорями корабельная рында.

Федоров, И. Шагнувшие в вечность : [подвиг 68 десантников] / И.Федоров // Южная правда. - 2011. - №33(26 марта) . - С. 3.

Шараев, Л. Здесь живет наша память : [увековечение подвига Ольшанцев] / Л. Шараев // Вечерний Николаев. - 2012. - №35(27 марта) . - С. 2.

Подвиг 68 героев-десантников. История содания мемориального комплекса в честь 68 десантников- ольшанцев.

Шварц Д. Память о героях бережно храня : [школа №43 носить имя Героя Советского Союза, старшего лейтенанта К. Ольшанского, командовавшего десантниками] / Д. Шварц // Рідне Прибужжя. - 2011. - №34(29 марта). - С. 2.

Web-ресурси

<http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/118-pubdesant.html>

http://mk.archives.gov.ua/mvov4145/414_geroiamdesantuolshanskogoprysviachuetsia.html

<http://memory.dag.com.ua/browse.php?2>

Зміст

Початок німецько-радянської війни	3
Нацистський окупаційний режим на території Миколаївщини	7
Голокост проти єврейського населення	11
«Шталаг-364» – концтабір смерті	13
Насильницьке вивезення мирного населення Миколаївщини на примусові роботи	16
Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині	17
Підпільна організація «Миколаївський центр»	22
Діти-герої Великої Вітчизняної війни	24
Підпільна молодіжна організація «Партизанська іскра»	26
Визволення Миколаївщини від нацистської окупації	31
Легендарний десант під командуванням ст. лейтенанта К.Ф.Ольшанського	37

Укладач: Л. Г. Шевцова

Комп'ютерний дизайн: Л. Г. Шевцова

Редактор: О. К. Карпенко

Відповідальний за випуск: Т. А. Жайворонок